

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ

ΤΕΧΝΗ - ΧΑΡΙΣΜΑ - ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ' ΤΟ ΧΑΡΙΣΜΑ — Η ΕΠΙΡΡΟΗ
ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΑΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ*

Ὑπό

ΑΓΝΗΣ ΠΑΒΕΪ

Πολλοὶ Χριστιανοὶ θὰ διησθάνθησαν τὴν ἐπαλήθευσιν τῆς προφητείας αὐτῆς μέσα εἰς τὰ τρομακτικὰ σύννεφα καπνοῦ καὶ τὴν πυρὰν ἢ ὅποια μετέτρεπε τὴν νύκτα εἰς ἡμέραν. Ἡ ἡρεμος καὶ μεστή ἐλπίδων χαρὰ μὲ τὴν ὅποιαν ἀνέμενον τὴν ποθητὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ, ἀσφαλῶς θὰ ἐξώργιζε τοὺς εἰδωλολάτρας ἱερεῖς, οἵτινες ἀργότερα τοὺς κατηγοροῦσαν ὅτι παρηκολούθουν μὲ χαρὰν τὸ μαρτύριον τῆς δοκιμαζομένης ἀνθρωπότητος. Πλεῖστα παραδείγματα ἡρωισμοῦ τῶν Χριστιανῶν καὶ παροχῆς βοήθειας καὶ ἐνθαρρύνσεως ἐκ μέρους των εἰς τοὺς πληττομένους πληθυσμοὺς ἀναφέρονται εἰς τὰ ἱστορικὰ τῆς πυρκαϊᾶς αὐτῆς· ἀλλά, ἀφοῦ κατεστάλη τὸ κακόν, ἀπέμενεν ἕνα αἶσθημα ὀργῆς μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ὄχλου, ὃ ὅποῖος ἐζήτει νὰ εὕρῃ τὸν ὑπαίτιον τῆς συμφορᾶς. Αἱ ὑποψίαι ἐστράφησαν πρὸς αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα, καὶ διὰ νὰ τὰς παρακάμψῃ, ὁ Νέρων ἐσκέφθη ὅτι ἀνάγκη νὰ εὐρεθῇ ἀποδιοπομπαῖος τράγος, καὶ ἔτσι κατηγορήθησαν οἱ Χριστιανοί. Μῆπως δὲν ἔψαλλον τραγοῦδια χαρμόσινα κατὰ τὰς ὥρας καθ' ἃς ἡ πυρκαϊὰ ἐμαίνετο; Ἐλησμονήθησαν αἱ πράξεις ἡρωισμοῦ καὶ αὐτοθυσίας, ὃ Νέρων ἀνῆλθεν εἰς ὕψη συμβόλου τοῦ Δικαίου καὶ κατεδίκασεν ἑκατοντάδας ἐξ αὐτῶν εἰς τὸν ἐν τῇ παλαιστῆρα θάνατον. Τὸ δαιμόνιον τοῦ ἐκκεντρικῆς ἐφευρετικότητος ὑπερέβη

πᾶν ὄριον, συλλαβὸν τὴν σκέψιν τοῦ φωτοβόλου αὐτοῦ θεάματος διὰ τῆς μετατροπῆς τῶν Χριστιανῶν εἰς φλεγόμενας λαμπάδας.

Ἐν τούτοις ὁ διωγμὸς αὐτὸς δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ, λόγῳ τοῦ ὅτι ὁ Νέρων ἠυτοκτόνησε κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ἐπομένου ἔτους. Ἐπανελήφθησαν οἱ διωγμοὶ μετὰ μείζονος ἐντάσεως κατὰ τὰς ἐπομένας δύο ἑκατονταετίας, καίτοι ὑπῆρξαν καὶ περίοδοι σχετικῆς ἡρεμίας καὶ ἀνοχῆς τῆς νέας διδασκαλίας. Ἀργότερα, κατὰ τὴν βασιλείαν τῶν αὐτοκρατόρων Δεκίου καὶ Διοκλητιανοῦ, οἱ διωγμοὶ ἔφθασαν τὸ κατακόρυφον τῆς οὐχύτητος καὶ συνεχίσθησαν μὲ ἐλαχίστας διακοπὰς ἐπὶ ὀκταετίαν.

Μεταγενέστεροι διωγμοὶ

Ἡ ἱστορία τῶν διωγμῶν αὐτῶν εἶναι περὶ σφόδρον πολὺπλοκος, διότι μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου οἱ Χριστιανοὶ ἐθεωρήθησαν πολῖται ἐπικίνδυνοι, ταραχοποιοί, δημιουργοὶ πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν. Ὁ Χριστιανισμὸς διημφεσβῆται τὸ δόγμα τοῦ ἀλανθάστου τῶν αὐτοκρατόρων καὶ ἄλλων χαρκτηριστικῶν ρωμαϊκῶν θεσμῶν, καὶ ἐπέκρινε τὴν λατρείαν τῶν εἰδώλων, ἐθεωρεῖτο συνεπῶς ἐπαναστατικὸν καὶ διαλυτικὸν στοιχεῖον. Αἱ συγκεντρώσεις τῶν πιστῶν συχνὰ ἐγίνοντο ἐν κρυπτῷ, καὶ ἡ Μετάληψις τοῦ Ἄρτου καὶ τοῦ Οἴνου μὲ τὸν μυστικὸν συμβολισμὸν των παρεξηγεῖτο. Κατηγοροῦντο διὰ καννιβαλισμὸν καὶ δι' ἄλ-

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον καὶ τέλος.

λας φρικτάς ιεροτελεστίας, και ἦσαν θύματα τρομακτικῶν συκοφαντιῶν. Ἐναφερόμενος εἰς τὴν νέαν αὐτὴν θρησκείαν, ἡ ὁποία συνετάραττε τὰ πλήθη, ὁ ἱστορικὸς Τάκιτος λέγει: «Ὁ Χριστὸς ὑπέστη τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν ἐπὶ βασιλείας τοῦ Τιβερίου, μετὰ τὴν βοήθειαν ἐνὸς ἐκ τῶν Ἐπιτρόπων μας, τοῦ Ποντίου Πιλάτου. Ἡ ἀπαίσιος αὐτὴ δεισιδαιμονία, καίτοι ἀναχαιτισθεῖσα προσωρινῶς, ἐνεφανίσθη ἐκ νέου ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἰουδαίαν, πρώτην πηγὴν τῆς ἀνταρσίας, ἀλλὰ και εἰς αὐτὴν τὴν Ρώμην, ὅπου συγκεντροῦνται ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ὅλοι αἱ πλέον ἀπαίσιος και ἀνήθικος μηχανορραφίαι».

Ἄν ὁ Τάκιτος, παρ' ὅλην τὴν σοφίαν του, και καλλιεργημένους καθὼς ἦτο, ἤμποροῦσε νὰ κατέχεται ἀπὸ τοιαύτας δοξασίας περὶ τῶν Χριστιανῶν, δὲν εἶναι καθόλου παράδοξον ὅτι ὁ ὄχλος τῆς Ρώμης τοὺς ἐμίσει και ἐχειροκρότει τὴν ἐκ μέρους τῶν αὐτοκρατόρων καταδίκην των.

Ὁ Δέκιος ἦτο ὁ πρῶτος αὐτοκράτωρ ὁ ὀργανώσας ἐπίσημους διωγμούς, ἀλλ' ἡ βασιλεία του κατέστη περιωρισμένης διάρκειας, ἡττήθη και ἐφονεύθη τὸ 251 μ.Χ., κατὰ τινὰ ἐπιδρομὴν τῶν Γότθων εἰς τὴν Θράκην, τὴν νῦν Σερβίαν. Ὁ Διοκλητιανός, ὅστις ἀνεκνήρυχθη αὐτοκράτωρ τὸ 284 μ.Χ., ἦτο ὁ φανατικώτερος ἐξ ὅλων ὄσων ἐκήρυξαν διωγμούς. Εἶχε μετατρέψει τὰς βάσεις τῆς μοναρχίας καταργήσας τὰ τελευταῖα ἔγχη τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν, και εἶχε περιφρουρήσει τὸν ἑαυτὸν του μέσα εἰς αὐστηροτάτην ἐθιμοτυπίαν και ἐκθαμβωτικὴν μεγαλοπρέπειαν. Ἡ Χριστιανωσύνη ἠρνήθη νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὰ αἰτήματά του, και ὁ σκοπὸς τοῦ διωγμοῦ συνίστατο εἰς τὸ νὰ ὑποχρεοῦνται οἱ Χριστιανοὶ νὰ προσφέρουν θυσίαν εἰς τὸν Αὐτοκράτορα. Ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως, καταδαφίζοντο αἱ ἐκκλησίαι των, και ποινὴ θανάτου ἐπεβάλλετο διὰ μυστικὰς συγκεντρώσεις με σκοπὸν τὴν λατρείαν τοῦ Χριστοῦ. Ἡτο ἡ μεγάλη ἐποχὴ τῶν Χριστιανῶν μαρτύρων και ἀπετέλεσε τὸν κορυφαῖον ἀγῶνα μετὰξὺ τῆς παλαιᾶς θεωρίας τοῦ θεοῦ-αὐτοκράτορος και τοῦ ὀγκουμένου ρεύματος ποῦ ἤρνεῖτο τὴν θεῖαν ὑπόστασιν αὐτοῦ.

Ἐπίσημος ἀναγνώρισις τοῦ Χριστιανισμοῦ

Μετὰ τὴν παρέλευσιν ὀλίγων ἐτῶν, ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον και ἐβασίλευσε ἀπὸ τὸ 306 μέχρι τοῦ 337, κατὰ πρῶτον ὡς συμβασιλεύων και κατόπιν ὡς μονάρχης τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Τὸ δαιμόνιον τοῦ Κωνσταντῖνου, ἀγωνιζομένου νὰ συγκρατήσῃ τὸ πληττόμενον και κλονιζόμενον πηδάλιον τοῦ Κράτους, κατενόησε τὴν πραγματικότητα καθ' ἣν, ἔστω και ἂν ὁ Χριστιανισμὸς ἦτο ἐπαναστατικὴ και ἐπικίνδυνος δύναμις ἀντίθετος πρὸς τὴν εἰδωλολατρικὴν Ρώμην, ἦτο πάντως ἰσχυρὰ ἐνιαῖα δύναμις και ἀπετέλει τὴν μόνην ἐλπίδα ἠθικῆς σταθερότητος, τὸσον ἀπαραιτήτου διὰ τὴν ἐπιβίωσιν τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἐπὶ πλέον, ἡ πίστις αὐτὴ ἐξηπλοῦτο πρὸς τὴν Περσίαν και τὴν Κεντρικὴν Ἀσίαν. Αἰσθανόμενος ἀνίσχυρος νὰ ἐνώσῃ τὰς ἀντιμαχομένας δυνάμεις, ἐστράφη πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν, διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν πίστιν και τὴν ὀργάνωσιν ἡ ὁποία ἐνδεχομένως θ' ἀπεδεικνύετο ὁ ἐνδεδειγμένος παρράγων ὁ τὸσον ἀπαραίτητος τὸν καιρὸν ἐκεῖνον. Εἰς τὴν μάχην κατὰ τοῦ Μαξεντίου παρὰ τὴν Μιλβίαν γέφυραν, εἰς τὰ περὶχωρα τῆς Ρώμης, τὸ 312, ἀνήρτησε τὰ χριστιανικὰ ἔνσημα ἐπὶ τῶν ἀσπίδων και τῶν λαβάρων τῶν στρατευμάτων του. Κατήγαγε περιφανῆ νίκην και ἰσχυρίσθη ὅτι ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν ἐστάθη παρὰ τὸ πλευρόν του.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐξέδωκε τὴν «Προκήρυξιν τοῦ Μεδιολάνου», ἡ ὁποία ἀνήγγειλε τὴν μεγαλόφρονα ἀρχὴν τῆς ἀνεξιθρησκείας και ἔφηνε τὸν καθένα ἐλεύθερον νὰ ἐκλέγῃ τὸ θρησκεῦμα τὸ ὁποῖον τοῦ ἐφαίνετο τὸ μᾶλλον προσαρμοζόμενον πρὸς τὰς ἀνάγκας του κατόπιν αὐτοῦ, οἱ διωγμοὶ ἔπαυσαν. Ἀπεκήρυξε δημοσίᾳ τὴν ἀντίληψιν περὶ θείας αὐτοῦ ὑποστάσεως, ὠργάνωσε τὴν Αὐτοκρατορίαν του ἐπὶ νέων βάσεων, και τῆς ἔδωκε νέον Σύνταγμα. Ἀνεκήρυξε τὸ Βυζάντιον νέαν του πρωτεύουσαν, ὀνομάσας αὐτὴν Κωνσταντινούπολιν. Λόγω τῆς τοποθεσίας της ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου ἔναντι τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς, και ὡς δεσπό-

ζουσα τῆς εἰσόδου πρὸς τὴν Μαύρην Θάλασσαν καὶ τὴν Μεσόγειον, ἦτο ἀσυγκρίτως ἀνώτερον ἐμπορικὸν κέντρον ἀπὸ τὴν Ρώμην, καὶ ἔγινεν ἀργότερον καὶ σημαντικὸν πνευματικὸν κέντρον.

Διατύπωσης Πίστεως

Μόνον ἀφοῦ ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε πλέον ἀσπασθῆ τὸν Χριστιανισμόν φαίνεται νὰ ἀντελήφθῃ τὴν σφοδρὰν διαφωνίαν τῶν θεολόγων, οἱ ὅποιοι εἶχον τόσον πολὺ συσκοτισθῆ ἀπὸ τὰ βασιανιστικά καὶ ἀπατηλὰ ἐπιχειρήματα ἐπὶ τῆς ὀντότητος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ εἰς βαθμὸν ὥστε τὰ στοιχειώδη διδάγματα φιλανθρωπίας, ἀλληλοβοηθείας καὶ ἀδελφωσύνης εἶχον σχεδὸν ἐκμηδενισθῆ, καίτοι τὸ πνεῦμα τῶν διδαγμάτων αὐτῶν ἐξηκολούθει νὰ παραμένῃ ζωντανὸν καὶ ν' ἀνυψώη πολλούς. Ὁ Κωνσταντῖνος κατέβαλλεν ὑπερανθρώπους προσπαθείας διὰ νὰ συμβιβάσῃ τὰς διαφοράς αὐτάς, νὰ τὰς διαπάσῃ εἰς μίαν ἐνιαίαν καὶ ἀρμονικὴν διδασκαλίαν, καὶ χάρις εἰς ἰδικὴν του πρωτοβουλίαν συνήλθεν Οἰκουμενικὴ Σύνοδος εἰς τὴν Νίκαιαν τὸ 325. Παρ' ὅλον ὅτι δὲν εἶχεν ἀκόμη τότε βαπτισθῆ Χριστιανὸς—ἐβαπτίσθη ἐπὶ τῆς ἐπιθανατίου κλίνης του τὸ 337—ἀνέλαβε τὴν προεδρίαν τῆς Συνόδου αὐτῆς, τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἡ διατύπωσις τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως τῆς Νικαίας.

Ὁ Χριστιανισμὸς κρατικὴ θρησκεία τῆς Ρώμης

Ὁ Χριστιανισμὸς ἔγινεν ἡ ἐπίσημος ἢ «κρατικὴ» θρησκεία τῆς Ρώμης τὸ 335, καὶ μετὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα κατέστη ἡ μεγαλύτερα καὶ στερεωτέρα δύναμις οἰασθῆποτε εἴτε συγχρόνως εἴτε παλαιότερας Αὐτοκρατορίας, καὶ ἐπεξετάθη ἐπὶ μεγάλου μέρους τῆς Δυτικῆς Ἀσίας. Ἡ ἐξουσία τῆς συνεκεντροῦτο εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἐπισκόπου ἢ Πατριάρχου τῆς Ρώμης, ὅστις ἔγινεν ὁ Πάπας· καὶ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Δυτικῆς Αὐτοκρατορίας ἐπῆρε τὸν παλαιὸν τίτλον τοῦ θεοῦ-αὐτοκράτορος—«Ποντίφῃξ μᾶξιμος». Ἐγίνεν ὁ ἀνώτερος κριτῆς καὶ δικαστῆς, εὐλαβῶς προσκυνούμενος ὡς ὁ Μονάρχης τοῦ Χριστιανισμοῦ·

καὶ περὶ τὴν «μοναρχίαν» αὐτὴν συνεκεντρώθη «ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας εἰς ὅλον τὸν κόσμον» ἐπὶ χρονικὸν διάστημα ἄνω τῶν 1.000 ἐτῶν. Ἐθέσπισε τὸν γάμον ὡς θεῖον μυστήριον καὶ ἐναντιώθη εἰς τὸ διαζύγιον. Ἐδημιουργήθη ἐκκλησιαστικὴ ὀργάνωσις μετὰ ὡραίας καὶ ἐπιβλητικὰς ἱεροτελεστίας, καὶ παρ' ὅλον ὅτι ἀπετελεῖτο ἀπὸ διεσπαρμένα ἐκκλησιάσματα, ἐνεφανίζετο ὡς ἓνα Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἓνας Λαὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἡ ἰδανικὴ αὐτῆ ἐνότης ἐξεδηλοῦτο κατὰ παντοίους τρόπους. Χριστιανοὶ ταξιδιῶνται ἦσαν πάντοτε βέβαιοι ὅτι θὰ εὗρουν θερμὴν ὑποδοχὴν καὶ φιλοξενίαν ἐκ μέρους τῶν ὁμοθρήσκων τῶν. Μηνύματα καὶ ἐπιστολαὶ ἀπεστέλλοντο ἐλευθέρως ἀπὸ τὴν μίαν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν ἄλλην. Ἱεροκήρυκες καὶ Εὐαγγελισταὶ ἐπορεύοντο συνεχῶς ἀπὸ τὰς περιοχὰς αἱ ὁποῖαι δὲν ἦσαν ἀκόμη χριστιανικαί, καὶ τὰ εὐαγγέλια καὶ αἱ ἐπιστολαὶ τῶν Ἀποστόλων ἐκυκλοφόρουσαν εὐρύτατα.

Χριστιανικαὶ φροντίδες πρὸς τοὺς πάσχοντας

Πρὸς οὐδεμίαν κατεύθυνσιν δὲν εἶχε φανερωθῆ τόσον ἰσχυρὰ ἡ μεγάλη ἐπιρροὴ τῆς ἰδέας τῆς κοινῆς ἀδελφωσύνης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὅσον εἰς τὴν φροντίδα τῶν πασχόντων, τῶν ἐνδεῶν καὶ τῶν ἀναπήρων. «Ὅλαι αἱ διδασκαλῖαι τοῦ Χριστοῦ ἐτόνιζον τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνθρωπίνης ἀλληλεγγύης καὶ τὸ καθήκον τοῦ καθενὸς νὰ παρέχῃ προθύμως καὶ ἀδιστακτικῶς τὰς κατὰ δύναμιν ὑπηρεσίας του πρὸς τὸν πάσχοντα ἢ τὸν περισσότερον ἀδικημένον ἀπὸ τὴν μοῖραν συνάνθρωπόν του. Ἔτσι, ἀπὸ τοῦ νὰ θεωρῆται ἀπλῶς ἀρετὴ ἡ συμπόνια καὶ συμπαράστασις πρὸς τὸν πάσχοντα, ἔγινεν ἐπιβεβλημένη καὶ ἱερὰ ὑποχρέωσις. Διὰ τῶν ἰδικῶν του ἔργων, προκειμένου περὶ ἰάσεως τῶν ἀσθενῶν καὶ διὰ τῶν παραβολῶν διὰ τῶν ὁποίων ἐζήτηι νὰ ὑποδείξῃ εἰς τοὺς μαθητάς Του τὸ πῶς θὰ ἔπρεπε νὰ ζοῦν, ὁ Χριστὸς ἐπεδείκνυεν ἐκφραστικώτατα ὅχι μόνον τὸν τρόπον καθ' ὃν θὰ ἔπρεπε νὰ παρέχωνται φροντίδες εἰς τοὺς πάσχοντας μέσα εἰς τὰ σπίτια των, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ καθήκοντος τῶν ὁπαδῶν

του ν' ανακαλύπτουν και τους έχοντας ανάγκη βοήθειας ξένους, και να τους περιθάλλουν. Αί φροντίδες αὐταὶ ἐπεβάλλετο νὰ παύσουν πλέον νὰ ἐκτελοῦνται ἀπὸ τοὺς δούλους ἢ ἀπὸ πρόσωπα κατωτέρας τάξεως. Ἦτο ὑποχρέωσις τῶν Χριστιανῶν, καὶ μόνος ρυθμιστῆς αἱ ἀνάγκαι τοῦ πάσχοντος.

Γυναῖκες συνεργάτιδες

Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, δεδομένου ὅτι ἐδίδασκε τὴν ἰσότητά ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων, βλέπομεν ὅτι ὅλαι αἱ γυναῖκες ἐξεπλήρουν ἐκκλησιαστικὰ καθήκοντα ὡς διακόνισσαι, καὶ ὅτι ὁ τίτλος «διάκονος», ὅπως τὸν ἐχρησιμοποιοῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὑπενόει ἐξ ἴσου καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας. Καὶ οἱ μὲν καὶ αἱ δὲ ἐχειροτονοῦντο διὰ τῆς «ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν».

Αἱ διακόνισσαι, ὡς φαίνεται, ἐφρόντιζον τοὺς ἀσθενεῖς ὡσάκις παρίστατο πρὸς τοῦτο ἀνάγκη, ἐκ παραλλήλου μὲ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθαρῶς ἐκκλησιαστικῶν τῶν καθηκόντων. Καὶ πρώτη μεταξὺ τῶν διακονισσῶν αὐτῶν ἢ ὅποια ἀναφέρεται ὀνομαστικῶς εἶναι ἡ Φοίβη, ποὺ ἐζήσησε περὶ τὸ 60 μ.Χ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὁμιλεῖ περὶ αὐτῆς εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολὴν του (κεφ. 16) ὡς περιθάλψασαν πολλοὺς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν ἴδιον. Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι μετέβη εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου καὶ ἐκεῖ ἐπεριποιεῖτο ἀσθενεῖς.

Ἐπίσης καὶ ἡ Πραξιῶδη καὶ ἡ Πυδιντιάνη, αἱ ὅποια ἦσαν θυγατέρες Ῥωμαίου γεροσιαστοῦ ὀνόματι Πύδωνος, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ὁποίου κατέκησεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἀναφέρονται ὡς περιθάλψασαι μάρτυρας· ἀλλὰ τὸ ἂν παρεῖχον πνευματικὴν τόνωσιν ἢ ἂν ἐφρόντιζον διὰ τὴν ὑγείαν τῶν μαρτύρων, αὐτὸ δὲν διασαφηνίζεται. Ἀμφότεραι αἱ γυναῖκες αὐταὶ ἀνεκηρύχθησαν ἄγιοι. Ἡ Ἐκκλησία ἢ ἀφιερωθεῖσα εἰς τὴν Ἁγίαν Πραξιῶδην θεωρεῖται ἡ ἀρχαιότερα τῆς Ῥώμης, καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικόν της ὑπάρχει πηγὴ, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὑποτίθεται ὅτι ἔρριψε σπόγγον μὲ τὸν ὁποῖον εἶχε ἀπορροφήσει τὸ αἷμα πολλῶν μαρτύρων. Τὸ λείψανόν της εὐρίσκει-

ται ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς, καὶ ἀπεικονίζεται κρατοῦσα κάδον εἰς τὴν μίαν χεῖρα καὶ δάφνας εἰς τὴν ἄλλην. Τὰ λουτρά τῆς οἰκίας τοῦ πατρὸς των, τοῦ γεροσιαστοῦ Πύδωνος, ἀνεκαλύφθησαν ἐσχάτως κάτωθεν τοῦ δαπέδου τῆς ἐκκλησίας.

Εἶναι δυσχερεστάτη ἡ ἐξακριβωσις χρονολογιῶν ἢ θετικῶν πληροφοριῶν περὶ γυναικῶν αἱ ὅποια ἐνοσήλευσαν ἀσθενεῖς πρὸ τοῦ τετάρτου αἰῶνος· ἀλλὰ μὲ τὴν λήξιν τῶν διωγμῶν καὶ τὴν ἐπίσημον ἀναγνώρισιν καὶ τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὸ ἔργον τῶν γυναικῶν εἰς τὴν νοσηλείαν τῶν ἀσθενῶν προσλαμβάνει χαρακτηριστικῆρα ἐντονώτερον καὶ ἐπιτυχάνεται ἢ παρακολούθησις τῆς ἐξελίξεώς της μέχρι τῆς σήμερον.

Τέλος τῶν μὴ χριστιανικῶν νοσοκομείων τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας

Ἰππῆρχον, ὅπως εἴπαμεν εἰς προηγούμενον κεφάλαιον, μεγάλα στρατιωτικὰ νοσοκομεῖα εἰς πολλὰς περιοχὰς τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ ἀνεφέρθησαν ἤδη τινὰ περὶ αὐτῶν. Ἄλλὰ ἦσαν ὅλα εἰδωλολατρικά, ὅπως ἦσαν καὶ τὰ Ἱατρεῖα καὶ τὰ Ἀσκληπιεῖα, καὶ συνεπῶς ἐκλείσθησαν ὅλα δυνάμει τοῦ Διατάγματος τοῦ Κωνσταντίνου τὸ 335 μ.Χ., τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖον ἀνεκήρυξε τὸν Χριστιανισμὸν ἐπίσημον θρησκείαν τῆς Ῥώμης. Πρὸ αὐτοῦ, οἱ Χριστιανοὶ δὲν εἶχον τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαμορφώσουν οἰονδήποτε θρησκευτικὸν σύστημα, καὶ λόγῳ αὐτοῦ τὸ κλείσιμον ὅλων τῶν λειτουργούντων ἰδρυμάτων διὰ τὴν περιθαλψὴν τῶν ἀσθενῶν ἀφῆκε πολὺ αἰσθητὸν κενόν, ὃχι μόνον ἀπὸ ἀπόψεως ἔργων φιλανθρωπίας ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἱατρικῆς καὶ ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν ἐν γένει. Τὸ κενὸν ἀπέδειξεν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην νὰ ἀναλάβουν ὑπηρεσίαν γυναῖκες Χριστιαναί, καὶ πολλαὶ γυναῖκες τῆς ἀνωτέρας τάξεως ἀναφέρονται ὡς ἀφιερῶσασαι τὴν ζωὴν των εἰς τὸ ἔργον αὐτό, τινὲς ὡς διακόνισσαι καὶ ἄλλαι ὡς ἀπλαῖ λαϊκαὶ συνεργάτιδες. Πλεῖσταὶ ἐξ αὐτῶν ἀνεκηρύχθησαν ἀργότερον ἄγιοι.